

Exploring the Relationships between Texts and Images In Persian Language Textbooks Based on Marsh and White's Theory: The Case study Of a Persian Language Textbook Series

Habib Ahmadi¹

PhD Candidate in Linguistics, Department of English Language and Linguistics, Islamic Azad University, Bushehr Branch, Bushehr, Iran.

Saeed Yazdani²

Corresponding author, Assistant Professor, Department of English Language and Linguistics, Islamic Azad University, Bushehr Branch, Bushehr, Iran.

Zahra Babasalari³

Assistant Professor, Department of Linguistics, Payam Noor University, Tehran, Iran.

Ali Rabi⁴

Associate Professor, Department of English Language and Linguistics, Islamic Azad University, Tehran South Branch, Tehran, Iran.

Abstract:

There is a wide range of approaches to picture books among the existing studies on textbooks . In most of these studies, the visual aspects have been considered as secondary, and their relationship to the verbal text has been practically ignored. In the past 25 years, however, a number of critics have analyzed how these two forms of communication, the verbal and the visual, work together to create meaning in picture books (Nikolajeva and Scott, 2006). They all seem to agree that the possible relationships between verbal and visual components range from those in which images simply illustrate or translate what is related in the words, to more complex and sophisticated forms of interaction. The more intricate interplay occurs when verbal and non-verbal elements are not mutually reproductive or when they tell different or contradicting sentences. Thus, the understanding of meaning not only requires the analysis of language in text, but also the study of other semiotic resources, such as images, gestures,.... The present study investigates the central concerns of the use of text and visuals within the Language learning textbooks taught at University which have been prescribed by Ahmad Saffar Moghaddam. To do this, the Language learning textbooks were evaluated and analyzed. In this research, we analyze the multi-modal book of Persian language compiled by Ahmad Saffar Moghaddam, which has two visual and textual layers, and how the meaning is created through textual and visual

---

Received on: 28/04/2019

Accepted on: 12/10/2019

¹.Email: hahmadi4030@gmail.com

².Email: saya134074@yahoo.com

³.Email: babasalari.z@gmail.com

⁴.Email: ali.rabi22@gmail.com

DOI:10.30479/jtpsol.2019.9888.1433

PP.233-250

Archive of SID

components. The image is one of the key elements of educational books that many theorists, including Marsh and White, have been focusing on. The conceptual framework follows Marsh and White's approach. The main objective is to "identify the verbal and visual strategies used by writers and illustrators, to convey a representation of reality, to create interaction with readers and to form coherent wholes of communication. This paper establishes a taxonomy of image-text relationships that reflects the ways that images and text interact. It is applicable to all subject areas and document types. The paper intends to examine eight images of Persian textbook collection based on Marsh and White (2003) descriptive and content analysis method. By defining the relationships between image and text, this theory provides the effectiveness of educational books in coordinating the image with text in order to facilitate the learning process. They created a taxonomy of image functions in text and based their function types on earlier studies. The taxonomy was developed to answer the research question: how does an illustration relate to the text with which it is associated, or, what are the functions of illustration? The 3 general image functions from the first level represent 3 types of strength of relation between image and text. The first group (A) contains functions of images that express little relation to the text. The second group (B) contains functions of images expressing a close relation to the text. The last group (C) contains functions of images where the image expresses more information than the text expresses. The findings of the research show that in the textbooks studied, about 25% of the images were little relation to the text, 50% had a close relation to the text and 25% of the images express more information than the text express. After evaluating the images of these lessons in terms of the relation between text and image, it can be concluded that in the the textbook studied, in general, images are consistent with the verbal text. In this regard, it is suggested that the authors of educational books, by choosing a picture tailored to the purpose of teaching the texts, will accelerate the process of language learning to realize the educational goals of the picture. The analysis reveals how the verbal and visual modalities contribute to each other's meaning and makes the potential of combining verbal and non-verbal language in picture textbooks. The study is intended to serve as a framework for assisting authors, teachers and other professionals involved in writing and teaching textbooks that are "appropriate for students specially students of Persian language." Findings of the study pedagogically call for using appropriate pictures of real people and real environment which provide sufficient input for language learners. All in all, this study encourages students and teachers to be critical thinkers, and helps them to figure out hidden or functional parts of images and their related texts.

Keywords: Linguistics, Marsh & White, Persian Language learning textbooks, text and image relationships.

بررسی رابطه‌ی متن و تصویر در درسنامه‌ی آموزش زبان فارسی بر اساس نظریه‌ی مارش و وایت: مطالعه‌ی موردی مجموعه‌ی ۴ جلدی زبان فارسی

حبیب احمدی^۱

دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، گروه زبان انگلیسی و زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بوشهر

سعید یزدانی^۲

نویسنده‌ی مسئول، استادیار، گروه زبان انگلیسی و زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بوشهر

زهرآبایسار^۳

استادیار، گروه زبان‌شناسی، دانشگاه پیام‌نور تهران

علی ربیع^۴

دانشیار، گروه زبان انگلیسی و زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب

چکیده

امروزه افزون بر جنبه‌های متنی، بر جنبه‌های تصویرنگاری کتاب‌های آموزش زبان که به صورت چندشیوه‌ای طراحی می‌شوند، تأکید می‌شود؛ زیرا این باور وجود دارد که این دو جنبه همسو هستند. هدف از این پژوهش که به صورت توصیفی-تحلیلی انجام می‌شود، بررسی پیوستگی‌های بین تصویر و متن در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، تألیف صفار مقدم (۱۳۹۱)، بر اساس رویکرد مارش و وایت (۲۰۰۳)، است. این نظریه با مشخص کردن روابط بین تصویر و متن، اثربخشی کتاب‌های آموزشی در هماهنگی تصویر با متن نوشتاری در جهت تسهیل فرایند آموزش را مورد سنجش و بررسی قرار می‌دهد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در درس‌های بررسی‌شده‌ی درسنامه‌ی مذکور، حدود ۲۵ درصد تصاویر با متن نوشتاری ارتباط اندکی دارند، ۵۰ درصد کاملاً منطبق و ۲۵ درصد محتوایی بیشتر از متن نوشتاری ارائه کرده‌اند. پس از ارزیابی تصاویر این درس‌ها از لحاظ رابطه‌ی متن و تصویر، می‌توان نتیجه گرفت که در درسنامه‌ی مورد بررسی، در مجموع تصاویر با متن نوشتاری هماهنگی کامل دارند. در این راستا، پیشنهاد می‌شود مؤلفان کتاب‌های آموزشی با انتخاب تصویر متناسب با هدف آموزشی متن‌ها، به فرایند یادگیری زبان سرعت بخشیده تا اهداف آموزشی تصویر، تحقق یابد.

کلیدواژه‌ها: زبان‌شناسی، مارش و وایت، درسنامه‌ی آرفا، هم‌پیوندی متن و تصویر.

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۸/۰۷/۲۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۲/۰۸

۱. رایانامه: hahmadi4030@gmail.com

۲. رایانامه: saya134074@yahoo.com

۳. رایانامه: babasalari.z@gmail.com

۴. رایانامه: ali.rabi22@gmail.com

شناسه دیجیتال (DOI): 10.30479/jtpsol.2019.9888.1433

صص: ۲۳۳-۲۵۰

۱. مقدمه

در بیشتر نظام‌های آموزشی، کتاب‌های درسی متداول‌ترین ابزار در آموزش فراگیران هستند که برای دستیابی به مجموعه‌ی خاصی از نتایج آموزشی طراحی می‌شوند. در کتاب‌های درسی از دو عنصر مهم متن نوشتاری و تصاویر برای ارائه‌ی محتوا استفاده می‌شود. کتاب‌های درسی، به دانش‌آموزان برای نظم دادن به یادگیری در محیط کلاس و خارج از آن کمک و همچون یک چارچوب و یا راهنما عمل می‌کنند. یکی از روش‌های یادگیری دیدن تصاویر است. انسان‌ها با نگاه کردن به عکس‌ها، طرح‌ها و تصاویر، آن‌ها را به ذهن منتقل، و به‌صورت تصویر در مغز بایگانی می‌کنند (Zohrabi, 2007, p. 251). زبان تصویر قادر است مؤثرتر از هر وسیله‌ی ارتباطی دیگر، دانش بشر را نشر دهد (Zarei & Jafar Khani, 2013, p. 28).

در دوران معاصر، تصاویر اهمیت ویژه‌ای یافته‌اند؛ زیرا تصاویر نیز همانند متون زبانی، معانی را بیان می‌کنند و دیدگاه‌های خاصی از جهان اجتماعی ما را هویدا می‌سازند. با رایج شدن فناوری‌های رسانه‌ای که به تولید و عرضه‌ی تصاویر گوناگون با اهداف متنوع می‌پردازند، بررسی محصولات تصویری بیش از پیش اهمیت می‌یابد. لازم به ذکر است، تصویر هنگامی به یادگیری متن کمک می‌کند که تنها تزیین‌کننده‌ی کتاب نباشد، بلکه گسترش‌دهنده‌ی متن باشد و این امر، تنها با رعایت استانداردهای تصویر آموزشی در یک کتاب امکان‌پذیر است. از این رو، شناخت این استانداردها و رعایت آن‌ها اهمیت فراوانی دارد. به‌رغم نقش تصویرها در تسریع فرایند یادگیری، زبان‌آموزان و مدرسان زبان درباره‌ی چگونگی پیوندها، روابط و شیوه‌ی آشکارسازی معنای متقابل تصویرها و متن‌های وابسته به آن‌ها، مشکلات و پرسش‌هایی در ذهن خود دارند. با وجود اهمیت موضوع، پژوهش‌چندانی درباره‌ی پیوست متن و تصویر برای درک و انتقال معنا در کتاب‌های آموزشی، به‌ویژه از جنبه‌ی نشانه‌شناسی، صورت نگرفته است. انسجام و هماهنگی عناصر کتاب‌های درسی، کارآیی آن‌ها را افزایش می‌دهد و موجب می‌شود نقش بهتری در فرایند یاددهی و یادگیری ایفا کنند. در همین راستا، در کتاب‌های درسی آموزش زبان فارسی نیز دو عنصر اصلی متن نوشتاری و تصاویر حضور دارند. هم از این رو، مسئله‌ی اصلی پژوهش حاضر این است که مشخص کند بین محتوای تصاویر و متن نوشتاری این نوع کتاب‌ها چه ارتباطی وجود دارد. از این رو، هدف از این پژوهش توصیفی-تحلیلی، بررسی پیوستگی‌های بین تصویر و متن در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به خارجی‌ها؛ تألیف صفار مقدم (۱۳۹۱)، بر اساس رویکرد مارش و وایت (Marsh & White, 2003)، است.

۲. چارچوب نظری

جهت بررسی ارتباط تصاویر و متون نوشتاری، پژوهشگران طبقه‌بندی‌های مختلفی ارائه داده‌اند: بارتیز (Barthes, 1977) سه نوع ارتباط بین تصویر و متن نوشتاری مطرح کرده است: (۱) مرجع بودن تصویر،

وقتی نوشتار از تصویر پشتیبانی می‌کند؛ ۲) توصیفی بودن تصویر، وقتی تصویر از نوشتار پشتیبانی می‌کند؛ ۳) همسان بودن، وقتی نوشتار و تصویر به میزانی برابر از هم پشتیبانی می‌کنند. با توجه به شیوه‌ی متداول در طراحی و تدوین کتاب‌های درسی (بدین معنی که در کتاب‌های درسی اول متن نوشتاری و در مرحله‌ی بعد تصاویر تولید می‌شود) و بر اساس طبقه‌بندی بارتیز، تصاویر و متن نوشتاری کتاب‌های درسی ارتباط توصیفی دارند. بارتیز (Barthes, 1977)، تصریح می‌کند که در این نوع ارتباط، تصاویر، متن نوشتاری را توضیح می‌دهند و قابل فهم می‌کنند. مارش و وایت (Marsh & White, 2003)، به‌منظور ارائه‌ی یک طبقه‌بندی از ارتباط بین تصاویر و متن، ۲۴ مقاله در زمینه‌های ادبیات کودکان، تدوین فرهنگ لغت، تعلیم و تربیت، روزنامه‌نگاری و طراحی، اطلاعات را تحلیل کرده‌اند. در این مقاله‌ها، درباره‌ی ارتباط بین متن و تصویر تحقیق شده است. مارتینز و سالوی (Martinec, & Salway, 2005)، به‌منظور طراحی سیستمی برای بررسی ارتباط بین تصاویر و متن نوشتاری در رسانه‌های قدیم و جدید، دایره‌المعارف‌های الکترونیکی، تبلیغات چاپی، وبسایت‌های جدید، سایت‌های گالری، کتاب‌های درسی کالبدشناسی و بازاریابی را تحلیل کرده‌اند. آندرسون (Andersson, 2008)، سه نوع ارتباط بین متن نوشتاری و تصویر در کتاب‌های داستان کودکان ارائه می‌دهد: ۱) هماهنگی، وقتی است که اطلاعات مهم در متن نوشتاری و تصویر با هم تطابق داشته باشند؛ ۲) یکپارچگی، وقتی است که متن نوشتاری یا تصویر، جزئیات بیشتری ارائه دهند؛ ۳) جدایی، وقتی است که متن نوشتاری و تصویر با هم تطابق ندارند و یا تعبیر متفاوتی از یک واقعه ارائه می‌کنند و یا در یکی از رسانه‌ها اطلاعات مهمی وجود دارد که در دیگری نیست (Nuriyan, 2014, p. 43). طبقه‌بندی آندرسون (Andersson, 2008)، برای تحلیل متن‌های داستانی و بارتیز (Barthes, 1998)، برای تصویر و نوشتار داخل آن طراحی شده است. در این موارد، متن نوشتاری مرجع نیست؛ اما در کتاب‌های درسی، مرجع طراحی و انتخاب تصاویر، متن نوشتاری کتاب درسی است. با بررسی پیشینه و تحقیقات انجام‌شده در زمینه‌ی ارتباط بین تصاویر و متن نوشتاری می‌توان نتیجه گرفت که طبقه‌بندی مارش و وایت، به‌دلیل ساده‌تر بودن نسبت به طبقه‌بندی مارتینز و سالوی، مناسب‌ترین طبقه‌بندی برای پژوهش حاضر است. این نظریه با مشخص کردن روابط بین تصویر و متن، اثربخشی کتاب‌های آموزشی در هماهنگی تصویر با متن نوشتاری در جهت تسهیل فرایند آموزش را، تشریح می‌کند.

مارش و وایت با تحلیل محتوایی ۴۵ سایت و واکاوی ۹۵۴ جفت تصویر و متن و با هدف مطالعه‌ی کارکرد تصویر در برابر متن، با قراردادن ۴۹ عملکرد در سه طبقه، سه نوع کارکرد ارتباطی برای تصویر در برابر متن مطرح کرده‌اند:

۱) کارکردهای دلالتی کم‌ارتباط با متن که زیرمجموعه‌ی آن شامل انواع کارکردهای (تزئینی)^۱، استنباط یا برداشت حسی^۲ و کنترلی^۳ مربوط به تصویر است. نوع «تزئینی»، به کارکردی از تصویر اشاره دارد که به جذاب‌تر کردن متن کمک می‌کند و هیچ‌گونه تأثیری در درک و فهم متن ندارد. نوع «برداشت حسی»، به کارکردی از تصویر اشاره دارد که محتوای آن، فقط حسی را برمی‌انگیزد و نوع «کنترلی»، تأثیر بر مخاطب را هدایت می‌کند.

۲) کارکردهای دلالتی کاملاً مرتبط با متن که زیرمجموعه‌ی آن شامل انواع کارکردهای (تکرار)^۴، سازمان‌دهنده^۵، ارتباطی^۶، جمع‌بندی^۷ و تشریحی^۸ مربوط به تصویر است. نوع «تکرار»، اطلاعاتی از متن با کوچکترین تغییر یا تفسیر، تکرار می‌کند. نوع «سازمان‌دهنده»، توضیح گرافیکی متن به شیوه‌ی بهتر است، مانند نمودارها، نقشه‌ها و سایر اشکال واضح‌کننده‌ی اطلاعات متن. نوع «ارتباطی»، مربوط به تصاویری است که به فرایند یا مفاهیم درون متن اشاره دارند. نوع «جمع‌بندی» اطلاعات متن را قابل فهم می‌کند و در واقع با کمک به انتقال اطلاعات مورد نظر، متن را تکمیل می‌کند.

۳- کارکردهای دلالتی بیشتر از متن که زیرمجموعه آن شامل انواع کارکردهای (تفسیری)^۹، گسترشی^{۱۰} و انتقال‌دهنده^{۱۱} مربوط به تصویر است. نوع «تفسیری»، مفاهیم پیچیده‌ی متنی را به شکل عینی‌تر، واضح و روشن می‌سازد. نوع «گسترشی»، اطلاعات موجود در متن را با فراهم آوردن جزئیات بیشتر، ارائه‌ی مثال و تحلیل دقیق‌تر گسترش می‌دهد و نوع «انتقال‌دهنده»، اطلاعات درون متن را به شکل دیگر تبدیل می‌کند. این اطلاعات دوباره رمزگذاری می‌شود، به همدیگر ربط داده می‌شود یا برای یادآوری بهتر سازماندهی می‌شود (مانند حافظه‌یارها). این نوع کارکرد همچنین شامل تصاویری است که بخش متوقف شده‌ی متن را ادامه می‌دهند و ایده‌هایی را که توسط متن قابل ارائه یا قابل فهم نیستند، مدل‌سازی می‌کنند. انواع عملکردهای گروه سوم، به توصیف روابطی می‌پردازند که در آن، تصویر و متن مستقل از همدیگر هستند Marsh & (White, 2003, pp. 666 - 672).

جدول زیر، طبقه‌بندی عملکردهای تصاویر در برابر متن در الگوی مارش و وایت (۲۰۰۳) را نشان می‌دهد.

1. decorate
2. elicit emotion
3. control
4. reiterate
5. organize
6. relate
7. condense
8. explain
9. interpret
10. develop
11. transform

جدول ۱. طبقه‌بندی کارکردهای تصویر در برابر متن (Marsh & White, 2003, p. 653)

کارکردهای دلالتی کم‌ارتباط با متن	کارکردهای دلالتی کاملاً مرتبط با متن	کارکردهای دلالتی بیشتر از متن
تزیینی	تکرار	تفسیری
استنباط یا برداشت حسی	سازمان‌دهنده	گسترشی
کنترلی	ارتباطی	انتقال‌دهنده
	جمع‌بندی	
	تشریحی	

بر این اساس، تحقیق حاضر با استفاده از طبقه‌بندی مذکور، در پی پاسخ‌گویی به پرسش زیر است: تصاویر درسنامه‌ی آموزش زبان فارسی چه میزان با متن‌های نوشتاری آن، ارتباط دارد؟

۳. پیشینه‌ی پژوهش

از میان پژوهشگران متخصص در حوزه‌ی کتاب‌های تصویری و چینش تصویر و واژه می‌توان به نودلمن (Nodelman, 1988)، اشاره کرد که با انتشار کتاب «واژگانی درباره‌ی تصاویر»، به طور خاص به روابط متن و تصویر پرداخت و اصطلاح ضرباهنگ متن و تصویر را ابداع نمود. آر. سایپ (R. Sipe, 1998) نیز در مقاله‌ای با عنوان «کتاب‌های تصویری چگونه کار می‌کنند: نظریه‌ی نشانه‌شناختی روابط متن-تصویر»، به این موضوع پرداخت (Mojavari Agah et al., 2016, pp.159-160). لوئیس (Lewis, 2001) با انتشار کتابی با عنوان «خواندن کتاب‌های تصویری معاصر: تجسم متن»، به بررسی کتاب‌های تصویری مدرن و روابط میان نشانه‌ها پرداخت. او به شیوه‌های ناهمسان معناسازی متن و تصویر در کتاب‌های تصویری توجه می‌کند و با نگاهی بر انواع رابطه‌ی متن و تصویری که نیکولایوا^۱ و اسکات^۲ پیشنهاد می‌دهند، تأکید می‌کند که پذیرفتن رابطه‌ی قرینه‌ای و تقابلی برای متن خیالی باطل است (Hesampour & Mosleh, 2014). در حال حاضر، تصاویر نقش مهمتری در ابزارهای ارتباطی جدید پیدا کرده‌اند و درباره‌ی اهمیت فزاینده‌ی تصویر در ارتباطات، مطالب زیادی نوشته شده است. در این زمینه، یکی از جنبه‌هایی که محققان بررسی کرده‌اند، ارتباط بین تصاویر و متن‌های داستانی است.

حسام‌پور و مصلح (Hesampour & Mosleh, 2014)، در مقاله‌ای با عنوان «رابطه‌ی متن و تصویر بر اساس نظریه‌ی نیکولایوا و اسکات (۲۰۰۶) در سه داستان ایرانی و سه داستان خارجی» به بررسی رابطه‌ی متن و تصویر در سه داستان یاد شده و خوانش کتاب‌های تصویری با توجه به نقش رابطه‌ی متن و تصویر و مخاطب پرداخته‌اند. این پژوهش به پویایی، رابطه‌ی متن و تصویر و آسیب‌شناسی آن نیز توجه کرده و در نهایت پیشنهاد داده است که شناخت نویسندگان و تصویرگران از عناصر ادبی مانند شخصیت‌پردازی، فضاسازی و زاویه‌ی دید تصاویر، ضروری است.

1. Nikolajeva

2. Scott

پیروز و همکاران (Piruz et al., 2015)، در مقاله‌ای، با عنوان «بررسی هم‌پیوندی متن و تصویر در شش داستان دفاع مقدس کودکان بر اساس نظریه‌ی پری نودلمن^۱» به بررسی تصاویر شش داستان دفاع مقدس کودکان بر اساس این نظریه پرداخته و این‌گونه بیان می‌کنند که یک تصویر خوب شش گونه اطلاعات را به مخاطب منتقل می‌کند. در گونه‌ی اول و دوم که ابتدایی‌ترین کارکرد تصویر محسوب می‌شود، تصویر در راستای متن حرکت کرده و اطلاعات موجود در متن را تأیید می‌کند. در سه گونه‌ی دیگر که اصلی‌ترین کارکرد تصویر محسوب می‌شود، تصویر فراتر از متن حرکت کرده و اطلاعاتی را بر متن می‌افزاید. آن‌ها معتقدند برخی تصاویر نارسایی دارند و حتی از پتانسیل تأیید کردن اطلاعات متن نیز برخوردار نیستند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در این داستان‌ها، تصاویر یا معادل بصری واژگان را ارائه می‌دهند و پیام متن را تأیید می‌کنند یا نارسایی و کم‌کاری دارند و حتی از قابلیت تأیید کردن اطلاعات موجود در متن نیز برخوردار نیستند. تصاویر این داستان‌ها نتوانسته متناسب با ظرفیت متن، اطلاعاتی فراتر از متن در اختیار مخاطب کودک قرار دهد و پیام متن را تقویت کند. بنابراین، مطابق نظریه‌ی نودلمن، اکثر تصاویر این داستان‌ها در ابتدایی‌ترین حالت انتقال اطلاعات قرار دارند.

ارزیابی کتاب‌های درسی در نظام آموزشی هر کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چراکه این امکان را به طراحان کتاب‌های درسی می‌دهد تا از تأثیرگذاری آن‌ها در رسیدن به اهداف آموزشی در نظر گرفته‌شده و کاستی‌های موجود در این مواد درسی، آگاهی یابند و در رفع مشکلات و بهبود رویکردهای آموزشی گام بردارند. در دو دهه‌ی گذشته، پژوهش‌های متعددی به ارزیابی کتاب‌های آموزشی پرداخته‌اند که شامل بررسی جنبه‌های مختلف مانند تحلیل محتوایی، فرهنگی، جنسیت و غیره هستند.

داوری اردکانی و فارسی (Davari Ardakani, & Farsi, 2013) در مقاله‌ای به بررسی نقش ارتباطی آثار گرافیک و نیز همراهی یا مشارکت این آثار در رویدادهای آموزشی در متون منتخب آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان می‌پردازند. آن‌ها در پژوهش خود بیان می‌دارند که بر پایه‌ی نظریه‌های یادگیری شناختی، عناصر دیداری اگر به‌درستی به‌کار روند، نقش بسزایی در پشتیبانی از یادگیری دارند؛ همان‌گونه که کاربرد نادرست آن‌ها نیز به آموزش آسیب می‌رساند. نتایج حاصل از پژوهش آن‌ها، بیانگر آن است که در طراحی متن‌های آموزشی یاد شده، به‌کارگیری کارکرد حسی اثر گرافیک، بیش از کارکرد شناختی آن بوده و بیشترین تأثیر شناختی آثار گرافیک مربوط به کاربرد آن‌ها در تمرین‌های درس است و این آثار، کمتر در ارائه‌ی متن زبانی مشارکت داشته‌اند. با توجه به نتایج این پژوهش، تهیه‌کنندگان متون یاد شده، چندان به چگونگی کاربرد آثار گرافیک از منظر نظریه‌های یادگیری شناختی توجه ننموده‌اند.

1. Nodelman

شماری از پژوهشگران ایرانی نیز به بررسی جنبه‌های دیداری و زیبایی‌شناسی کتاب‌های آموزشی تدریسی در نظام آموزشی کشور پرداخته‌اند. برای نمونه، قپانداری بیدگلی و ضیا حسینی (Ghopandari, Bidgoli, & Ziya Hosseini, 2013)، در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر استفاده از تصویر در افزایش درک واژگانی فارسی‌آموزان خارجی»، روش ارائه تصویر در آموزش واژه‌های زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان را که همگی کره‌ای بودند، در سطح پایه مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج و عملکرد گروه مورد آزمایش، نشان از تأیید کارایی روش ارائه تصویر در آموزش واژه داشت.

مصلح‌زاده (Mosleh Zade, 2012) در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان «نشانه‌شناسی تصاویر کتاب‌های درسی دوره‌ی راهنمایی»، بیان می‌دارد که نشانه‌شناسی تصویر، رویکردی انتقادی است که با بررسی و تحلیل محتوای تصاویر می‌کوشد به لایه‌های پنهان مفهومی در آن‌ها دست پیدا کند بی‌آنکه ارزش زیبایی‌شناختی تصاویر را مورد قضاوت قرار دهد و هر تصویری می‌تواند موضوع این تحلیل باشد. در پژوهش دیگری که تحریریان و صدری (Tahririan & Sadri, 2013) انجام دادند، تصاویر کتاب‌های دوره‌ی دبیرستان در نظام آموزشی پیشین به‌طور جامع با استفاده از مدل دستور تصویری کرس^۱ و ون‌لیون^۲ (۲۰۰۶) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که تصاویر به‌طور کامل در خدمت زبان‌آموزی به‌کار گرفته نشده بودند که مربوط به مشکلات موجود در ویژگی‌های بازنمایی و هم‌کنشی انتقال مفاهیم بود (Ruhani & Dayyeri, 2017, pp. 102-103).

درخصوص بررسی تصاویر کتاب‌های درسی با رویکرد مارش و وایت تعداد کمی پژوهش صورت گرفته است. نوریان (Nuriyan, 2014)، در مقاله‌ای، با عنوان «اثر بخشی کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای از منظر هماهنگی تصاویر با متن نوشتاری»، با استفاده از روش تحلیل محتوا و به‌کارگیری الگوی تحلیل محتوای ارتباطی رسانه‌های آموزشی به بررسی تصاویر کتاب‌های درسی رشته‌ی مدیریت خانواده بر اساس نظریه‌ی مارش و وایت (۲۰۰۳) پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که حدود ۱۰ درصد تصاویر کتاب‌های درسی مربوط به جامعه‌ی آماری، با متن نوشتاری ارتباطی ندارد، ۸۰ درصد کاملاً منطبق و ۱۰ درصد محتوایی بیشتر و یا کمتر از متن نوشتاری ارائه کرده‌اند. وی این‌گونه بیان می‌کند که وجود ۱۰ درصد تصاویر غیرمرتبط را می‌توان نشانگر ضعف جدی تصویرگری در کتاب‌های مورد بررسی دانست.

در پژوهش حاضر با استفاده از طبقه‌بندی مارش و وایت (۲۰۰۳)، به بررسی کارکرد تصاویر و میزان ارتباط آن‌ها با متون نوشتاری پرداخته می‌شود.

1. G.Kress

2. T.van Leeuwen

۴. روش شناسی پژوهش

۴.۱. جامعه و نمونه‌ی آماری

مجموعه‌ی نه‌جلدی زبان فارسی تألیف صفار مقدم (۱۳۹۱) اولین مجموعه‌ی آموزشی زبان فارسی به خارجی‌ها با مشارکت شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی و پژوهشگاه علوم انسانی به‌شمار می‌رود. جلد اول آن به سطح پایه، جلد دوم به موضوع «پایتخت ایران»، جلد سوم به موضوع «ایران امروز»، جلد چهارم به موضوع «تاریخ فرهنگ و تمدن ایران»، جلد پنجم تا هشتم به کتاب کار و جلد نهم به کتاب راهنما اختصاص دارد. این مجموعه بیشتر بر این هدف متمرکز است که هر چهار مهارت زبانی را به‌طور همزمان به زبان‌آموزان آموزش دهد. از سوی دیگر، طراحی این مجموعه به گونه‌ای شکل گرفته است که تمامی علاقه‌مندان به آموزش زبان فارسی در سطوح مختلف بتوانند به کمک استاد از آن بهره‌مند گردند. جامعه‌ی آماری پژوهش، شامل ۴ جلد اول از مجموعه نه‌جلدی زبان فارسی است. در ۴ جلد مورد بررسی درسنامه، در هر جلد ۱۶ درس و در مجموع، ۶۴ درس و ۳۸۴ تصویر وجود دارد. لازم به ذکر است که تمام تصاویر درسنامه با متن همراه نیست. در هر درس، ابتدا تصویری در صفحه‌ی عنوان درس و در صفحات بعد، متنی در رابطه با همان تصویر وجود دارد و فقط تصاویری که با متن مرتبط بود، انتخاب شد. با توجه به این‌که از بین ۶۴ درس مربوط به جلد ۱ تا ۴ درسنامه، تعداد ۶۴ تصویر دارای متن انتخاب شد. در این راستا، ۶۴ متن و تصویر از مجموعه زبان فارسی مورد بررسی قرار گرفتند که در این پژوهش ۸ تصویر برای نمونه‌گزینش و همراه با متن مرتبط با آن در هر درس بررسی و در پژوهش ذکر گردیده‌اند. در این پژوهش، تحلیل کمی داده‌ها و نتایج آن بر اساس کل جامعه‌ی آماری صورت گرفته تا به بهترین شکل در راستای هدف پژوهش گام برداشته شود.

۴.۱.۱. ابزارها و شیوه‌های گردآوری و واکاوی داده‌ها

پژوهش حاضر به روش کیفی و توصیفی و از نوع تحلیل محتوا، انجام گرفت و از منابع کتابخانه‌ای بهره گرفته شد. در این پژوهش، کارکرد تصاویر و ارتباط آن‌ها با متون نوشتاری از لحاظ انتقال اطلاعات در درسنامه‌ی آموزش زبان فارسی، با استفاده از طبقه‌بندی مارش و وایت (۲۰۰۳)، مورد بررسی قرار گرفت. در مجموعه درسنامه‌ی مورد بررسی، در هر درس، ابتدا تصویری در صفحه‌ی عنوان درس و در صفحات بعد، متنی با موضوعات مختلف در حیطه فرهنگ، تمدن، تاریخ بزرگان و شاعران ایران با هدف آموزشی قرار داده شده است. در تحلیل داده‌ها جهت حرکت از متن به تصویر بوده است؛ به این صورت که ابتدا عناوین و مباحث هریک از متن‌ها بررسی شد و عرضه‌ی داده‌ها به‌صورت جدول عناوین و خلاصه‌ی مباحث متن‌ها فراهم آمد. در نهایت، با استفاده از مؤلفه‌های رویکرد مارش و وایت با مقایسه‌ی متن و تصویر مربوطه در هر درس، به بررسی میزان ارتباط متن و تصویر مورد نظر پرداخته شد. یکی از اصلی‌ترین مباحثی که در این پژوهش مطرح است، بررسی کاربرد تصویر نسبت به متن از لحاظ انتقال اطلاعات متن است تا روشن سازیم چگونه این دو با کمک یکدیگر اطلاعات مورد نظر را به مخاطب منتقل می‌کنند. در بررسی درس‌های منتخب در

این پژوهش، مشخص می‌شود که یک تصویر به چه میزان با متن ارتباط دارد و جزو کدام طبقه‌ی عملکردی به شرح ذیل است. ۱- تصاویری که با قسمتی از متن ارتباط دارند؛ ۲- تصاویری که ارتباطی فراتر از متن دارند؛ ۳- تصاویری که کاملاً با متن انطباق دارند.

۵. ارائه و واکاوی داده‌ها

در این بخش، به دلیل حجم زیادی که تحلیل کیفی تصاویر می‌طلبد، از بین ۶۴ درس انتخابی، ابتدا داده‌های مربوط به ۸ درس انتخابی درسنامه ارائه می‌شوند، سپس به واکاوی داده‌های پیکره مورد بررسی پرداخته می‌شود.

۵.۱. ارائه داده‌ها

از آنجایی که جنبه‌های تصویری و متنی به هم مرتبط‌اند و پیام‌های ژرف و معنادار همزمان از دو لایه متنی و تصویری تشکیل می‌شوند، در این بخش از پژوهش، ابتدا خلاصه‌ی مباحث متن‌ها و تصاویر مربوط به متن‌های دروس درسنامه ارائه می‌شود. سپس در بخش بعد به تحلیل بصری و بررسی پیوستگی‌های بین تصویر و متن اصلی درس‌های مربوطه برای درک و انتقال معنا در درسنامه‌ی آموزش زبان فارسی به خارجی‌ها پرداخته می‌شود.

در جدول شماره‌ی (۱)، به عناوین و خلاصه مباحث و مطالب مطرح شده در متن‌های خوانداری انتخاب شده از درسنامه اشاره می‌گردد. لازم به ذکر است داده‌های مورد بررسی، مربوط به بخش «متن» کتاب چند جلدی زبان فارسی است و مطالب کتاب در قالب هر درس تقسیم‌بندی شده‌اند.

جدول ۱. عناوین و خلاصه‌ی مباحث ۸ متن درس‌های انتخابی در درسنامه

شماره‌ی جلد و (شماره‌ی درس) درسنامه عنوان متن	خلاصه‌ی مباحث متن نوشتاری درس
جلد (۷) خوابگاه دانشجویان	زندگی کردن دانشجویان در خوابگاه بیان ویژگی‌های خوابگاه
جلد (۱۰) خواندن و مکالمه	خواندن متن درس، مکالمه کردن دانشجویان با استاد
جلد (۴) مراکز آموزش زبان فارسی	آموختن و آشنا شدن دانشجویان خارجی با فرهنگ و زبان فارسی بیان ویژگی‌های مراکز آموزش زبان فارسی
جلد (۹) بیمارستان میلاد	قرار داشتن بیمارستان میلاد در نزدیکی برج میلاد وارد شدن بیماری به نام مینو به مطب پزشک و معاینه شدن توسط پزشک
جلد (۴) آب و هوای ایران	توصیف ویژگی آب و هوایی ایران توصیف فصل‌های سال در ایران
جلد (۶) غذاهای محلی	معرفی غذاهای محلی ایران مانند چلوکباب، جوجه کباب و چلو گوشت معرفی خاویار، میگو و نوشیدنی‌های مانند دوغ و چای سنتی
جلد (۱۰) زبان فارسی ۲	رواج و گسترش زبان فارسی در کشورهای آسیای میانه از دوران ساسانیان رواج و گسترش زبان فارسی و تمدن ایرانی در شبه قاره‌ی هند از دوران غزنویان
جلد (۱۵) هنر و معماری در ایران باستان	معرفی هنرهای ایرانی دوره‌ی هخامنشی (معماری، پیکرتراشی و سفال‌سازی) معرفی نمونه‌هایی از هنر و معماری دوره‌ی ساسانی از جمله کاخ فیروزآباد

در ادامه در شکل شماره‌ی (۱) به‌طور خلاصه به تصاویر مربوط به ۸ متن درس‌های انتخابی ذکر شده در پژوهش اشاره می‌شود.

شکل ۱. تصاویر انتخابی درسنامه‌ی زبان فارسی صفارمقدم (۱۳۹۱) (به ترتیب از جلد یک تا چهار هر کدام ۲ تصویر)

<p>تصویر جلد ۱ (درس ۷)</p>	
<p>تصویر جلد ۱ (درس ۱۰)</p>	
<p>تصویر جلد ۲ (درس ۴)</p>	
<p>تصویر جلد ۲ (درس ۹)</p>	

ادامه شکل ۱. تصاویر انتخابی درسنامه زبان فارسی صفحارمقدم (۱۳۹۱)

تصویر جلد ۳ (درس ۴)	 <p>تصاویر انتخابی از درس ۴، جلد ۳ درسنامه زبان فارسی صفحارمقدم (۱۳۹۱). تصویر شامل چهار عکس منظره طبیعی است: یک جنگل با درختان نازک، یک دشت گلزار، یک منظره برفی، و درختان با برگ‌های زرد و نارنجی در فصل پاییز.</p>
تصویر جلد ۳ (درس ۶)	 <p>تصاویر انتخابی از درس ۶، جلد ۳ درسنامه زبان فارسی صفحارمقدم (۱۳۹۱). تصویر شامل شش عکس غذاهای ایرانی است: کباب، کتلت، خوراک، کباب کوبیده، کباب تابه‌ای، و کباب برگ.</p>
تصویر جلد ۴ (درس ۱۰)	 <p>تصویر انتخابی از درس ۱۰، جلد ۴ درسنامه زبان فارسی صفحارمقدم (۱۳۹۱). تصویر شامل عکس مسجد آزادی (مسجد شاه) در تهران است.</p>
تصویر جلد ۴ (درس ۱۵)	 <p>تصویر انتخابی از درس ۱۵، جلد ۴ درسنامه زبان فارسی صفحارمقدم (۱۳۹۱). تصویر شامل عکس خرابه‌های کاخ فیروزآباد در فارس است.</p>

در شکل شماره‌ی (۱)، تصاویر ارائه شده، مربوط به صفحه‌ی ابتدای دروس انتخابی اشاره شده در جدول (۱) است که به ترتیب از جلد یک تا چهار درسنامه و از هر جلد ۲ تصویر ارائه شده است.

۱.۱.۵. ۱. واکاوی داده‌ها

با بررسی رابطه‌ی میان تصویر و متن وابسته به آن در کل ۶۴ درس درسنامه، خلاصه تحلیل ۸ تصویر و متن مرتبط با تصاویر انتخابی به شرح زیر است:

در درس ۷ جلد ۱ با عنوان «خوابگاه دانشجویان»، تصویر نسبت به متن کلی است. در تصویر به جزئیات متن (خانم پترا، دانشجویان و جزئیات اتاق‌های خوابگاه) اشاره نشده است.

در درس ۱۰ جلد ۱ با عنوان «خواندن و مکالمه»، شخصیت استاد در متن حضور دارد، اما در تصویر کنش استاد با دانشجویان نادیده گرفته شده است. در واقع تصویر با نمایش تقابل در شخصیت‌پردازی با تصویر رابطه‌ی تکمیلی برقرار کرده است.

در درس ۴ جلد ۲ با عنوان «مراکز آموزش زبان فارسی»، متن نسبت به تصویر کلی است. در تصویر به نمونه‌ای از مباحث مطرح در متن (مرکز آموزش زبان فارسی) اشاره شده است.

در درس ۹ جلد ۲ با عنوان «بیمارستان میلاد»، تصویر نسبت به متن کلی است. در تصویر به جزئیات متن (کنش مینو و پزشک) اشاره نشده است.

در درس ۴ جلد ۳ با عنوان «آب و هوای ایران»، تصویر با وجه نمایی بالا، انواع فصل‌ها و زیبایی‌های آن را به‌نمایش گذاشته است و در واقع توضیحات متن را تکمیل می‌کند.

در درس ۶ جلد ۳ با عنوان «غذاهای محلی»، تصویر با وجه نمایی بالا، چند نمونه غذای ایرانی را که با هنرنمایی تزئین شده را به تصویر می‌کشد. در واقع توضیحات متن را تکمیل و مقوله‌ی هنر ایرانی را به مباحث متن اضافه می‌کند.

در درس ۱۰ جلد ۴ با عنوان «زبان فارسی ۲»، متن به لحاظ زمانی ترتیب زمانی گسترش زبان فارسی را شرح می‌دهد و تصویر به لحاظ مکانی آرامگاه سعدی شاعر فارسی زبان را به تصویر می‌کشد و به توضیحات متن اضافه نموده است.

در درس ۱۵ جلد ۴ با عنوان «هنر و معماری در ایران باستان»، متن تاریخچه‌ی هنر و معماری دوره‌ی باستان را به لحاظ زمانی شرح می‌دهد و تصویر به لحاظ مکانی دوره‌ای از این تاریخچه (کاخ دوره‌ی ساسانی) را به تصویر می‌کشد و به توضیحات متن اضافه نموده است.

۶. تفسیر داده‌ها

در این بخش به تفسیر داده‌های مربوط به ۸ درس انتخابی، بر اساس رویکرد مارش و وایت (۲۰۰۳) و به‌صورت سه طبقه‌ی عملکردی تصویر نسبت به متن به شرح زیر پرداخته می‌شود.

تصویر درس ۷ جلد ۱ به جذاب کردن متن کمک می‌کند و هیچ‌گونه تأثیری در درک و فهم متن ندارد. بنابراین تصویر نسبت به متن کارکرد دلالتی اندک دارد و از نوع «تزیینی» است.

در تصویر درس ۱۰ جلد ۱ خواندن درس و مکالمه با استاد نمایش داده شده است. در واقع محتویات متن را تکرار کرده است و به عبارتی، اطلاعات و مطالب متن بدون تغییر در تصویر نمایش داده شده است. بنابراین تصویر نسبت به متن کارکرد دلالتی کامل دارد و از نوع «تکرار» است.

در تصویر درس ۴ جلد ۲ نمونه‌ای از مراکز آموزش زبان فارسی به خارجی‌ها را نمایش می‌دهد. در واقع تصویر به نمونه‌ای از محتویات متن اشاره کرده است. بنابراین تصویر نسبت به متن کارکرد دلالتی کامل دارد و از نوع «تکرار» است.

تصویر درس ۹ جلد ۲ به جذاب کردن متن کمک می‌کند و هیچ‌گونه تأثیری در درک و فهم متن ندارد. بنابراین تصویر نسبت به متن کارکرد دلالتی اندک دارد و از نوع «تزیینی» است.

تصویر درس ۴ جلد ۳ به‌صورت مجزا و فصل به فصل، چشم‌اندازی از فصل‌ها و آب و هوای سال را نمایش می‌دهد. این تصویر، محتویات متن را به‌صورت منظم و مرحله‌ای نمایش می‌دهد و محتویات متن را واضح می‌کند. بنابراین تصویر نسبت به متن کارکرد دلالتی کامل دارد و از نوع «سازمان‌دهنده» است.

تصویر درس ۶ جلد ۳ به‌صورت مجزا و هم‌شمول انواع غذاهای ایرانی را نمایش می‌دهد. این تصویر، با نمایش نمونه‌هایی از غذاها به‌عنوان مکمل اطلاعات متن عمل می‌کند. بنابراین تصویر نسبت به متن کارکرد دلالتی کامل دارد و از نوع «سازمان‌دهنده» است.

درس ۱۰ جلد ۴ با اشاره به (آرامگاه سعدی) به‌عنوان مکمل اطلاعات متن و با معرفی نمونه‌ای از گسترش زبان فارسی و نیز ارائه‌ی جزئیات بیشتر به گسترش اطلاعات متن کمک می‌کند. بنابراین تصویر نسبت به متن کارکرد دلالتی بیشتر دارد و از نوع «گسترشی» است.

درس ۱۵ جلد ۴ با اشاره به (کاخ فیروزآباد) به‌عنوان مکمل اطلاعات متن و با معرفی نمونه‌ای از معماری دوره‌ی ساسانی به گسترش اطلاعات متن کمک می‌کند. بنابراین تصویر نسبت به متن کارکرد دلالتی بیشتر دارد و از نوع «گسترشی» است.

۱.۶. خلاصه‌ی تحلیل رابطه‌ی متن و تصویر از لحاظ انتقال اطلاعات

در جهت بررسی رابطه‌ی تصویر با متن از لحاظ کارکرد دلالتی، این کارکرد تصویر در درسنامه‌ی مورد نظر، مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه، در جدول شماره‌ی (۲)، به‌دلیل حجم زیاد تصاویر و متون بررسی شده، خلاصه‌ی طبقه‌بندی سه‌گانه‌ی کارکرد تصویر نسبت به متن در ۸ درس انتخابی درسنامه ارائه می‌شود و در جدول شماره‌ی (۳) کارکرد تصویر نسبت به متن در ۶۴ درس بررسی شده‌ی درسنامه، به‌صورت آماری ارائه می‌شود.

جدول ۲. کارکرد متن و تصویر در ۸ درس انتخابی درسنامه

کارکرد تصویر	کارکردهای دلالتی کم‌ارتباط با متن	کارکردهای دلالتی کاملاً مرتبط با متن	کارکردهای دلالتی بیشتر از متن
شماره‌ی تصویر و نوع کارکرد	تزیینی: درس ۷ جلد ۱ و درس ۹ جلد ۲	تکرار: درس ۱۰ جلد ۱ و درس ۴ جلد ۲	تفسیری
	استنباط یا برداشت حسی	سازمان‌دهنده: درس ۴ و درس ۶ از جلد ۳	گسترشی: درس ۱۰ و درس ۱۵ از جلد ۴
	کنترلی	ارتباطی	انتقال‌دهنده
		جمع‌بندی	
		تشریحی	

همان‌گونه که قبلاً گفته شد، از نظر مارش و وایت (۲۰۰۳)، رابطه‌ی یک تصویر نسبت به متن مربوطه به‌صورت سه طبقه عملکردی است. در جدول شماره‌ی (۲)، به کارکرد تصویر یا رابطه‌ی متن و تصویر در ۸ درس انتخابی درسنامه اشاره شده است. تصاویر درس‌های ۷ از جلد ۱ و درس ۹ از جلد ۲ نسبت به متن کارکرد دلالتی اندک دارند و از نوع «تزیینی» هستند. تصاویر درس‌های ۱۰ از جلد ۱ و درس ۴ از جلد ۲ نسبت به متن کارکرد دلالتی کامل دارند و از نوع «تکرار» هستند. تصاویر درس‌های (۴ و ۶) از جلد ۳ درسنامه، تصویر معادل بصری واژگان را ارائه می‌دهند و نسبت به متن کارکرد دلالتی کامل دارند و از نوع «سازمان‌دهنده» هستند. تصاویر درس‌های (۱۰ و ۱۵) از جلد ۴ درسنامه، به‌سادگی به جزئیاتی اشاره می‌کنند که در متن نیامده و نسبت به متن کارکرد دلالتی بیشتر دارند و از نوع «گسترشی» هستند. در ادامه کارکرد تصویر نسبت به متن در ۶۴ درس بررسی شده درسنامه به صورت آماری در جدول شماره‌ی (۳) ارائه شده است.

جدول ۳. کارکرد تصویر نسبت به متن در ۶۴ درس درسنامه به‌صورت آماری

کارکرد تصویر	کارکردهای دلالتی کم‌ارتباط با متن	کارکردهای دلالتی کاملاً مرتبط با متن	کارکردهای دلالتی بیشتر از متن
شماره جلد و دروس مربوطه	جلد ۱ (۱-۲-۳-۴-۷-۱۱) ۱۴ جلد ۲ (۱-۲-۹-۱۱) جلد ۳ (۱-۳-۹) جلد ۴ (۷-۹-۱۴)	جلد ۱ (۹-۱۰-۱۲-۱۳-۱۶) جلد ۲ (۳-۴-۶-۸-۱۰-۱۳-۱۵) جلد ۳ (۳-۴-۵-۶-۷-۱۰-۱۲-۱۳-۱۴) جلد ۴ (۱-۲-۳-۴-۵-۶-۸-۱۰-۱۲-۱۳-۱۶)	جلد ۱ (۸-۱۵-۶) جلد ۲ (۵-۷-۱۲-۱۴) جلد ۳ (۲-۱۱-۸-۱۶) جلد ۴ (۱۰-۱۱-۱۵)
۶۴ تصویر (۱۰۰ درصد)	۱۶ (۲۵ درصد)	۳۲ (۵۰ درصد)	۱۶ (۲۵ درصد)
تعداد کل (نتیجه)	۳۲ (کاملاً مرتبط با متن)		

همان‌گونه که از جدول شماره‌ی (۳) برمی‌آید، ۳۲ تصویر از ۶۴ تصویر بررسی شده در برنامه، به عبارتی در حدود ۵۰ درصد، نسبت به متن کارکرد دلالتی کامل دارند، ۱۶ تصویر، در حدود ۲۵ درصد، نسبت به متن کارکرد دلالتی بیشتر دارند و بر اطلاعات متن می‌افزایند و تنها ۱۶ تصویر نسبت به متن کارکرد دلالتی اندک دارند.

۷. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

امروزه، بررسی، تجزیه و واکاوی جداگانه متن و تصویر به نوبه‌ی خود از اهمیت بالایی در کتاب‌های آموزشی برخوردار است و هرکدام از آن‌ها به تنهایی، منبع مهمی برای ارتباط زبان‌آموزان با زبان می‌باشند؛ اما، قرارگرفتن متن و تصویر در کنار هم در کتاب‌های آموزشی زبان، نقش مهمی در سرعت بخشیدن به انتقال مفاهیم ایفا می‌کنند. ساختار کتاب‌های آموزشی زبان، مانند فیلم‌ها که از دو جنبه‌ی صوتی و تصویری تشکیل شده است، چند شیوه‌ای است؛ با این تفاوت که کتاب‌های آموزشی دو جنبه‌ی متنی و تصویری دارند و معنا از طریق انتخاب متن و تصویری مرتبط، توسط زبان‌آموز دریافت یا به وی منتقل می‌شود. از همین رو، مدرسان و زبان‌آموزان به فهم و درک رابطه‌ی بین متن و تصویر در کتاب‌های آموزشی چندشیوه‌ای نیاز دارند. بر مبنای کارکردهای تصویر مطرح شده توسط مارش و وایت (۲۰۰۳)، یادگیری خوب زمانی اتفاق می‌افتد که عکس و تصویر با هم در رساندن مطلب مورد نظر و یا تقویت آن موضوع، هماهنگی داشته باشند و همپوشانی کامل با موضوع متن داشته باشند. تصاویر تزئینی به جذابیت مطلب کمک می‌کنند، اما کمکی به اهداف یادگیری مثل درک، به‌خاطر سپاری و کاربرد مطلب نمی‌کنند؛ در مقابل، تصاویر توضیحی به درک درست مطالب کمک می‌کنند.

با توجه به این‌که، امروزه متن‌های آموزشی بیشتر از تصویر و متن نوشتاری تشکیل شده است و هماهنگی تصاویر با متن نوشتاری به دلیل مرجع بودن متن نوشتاری در کتاب‌های درسی می‌تواند در تحقق اهداف برنامه درسی مؤثر باشد، در پژوهش حاضر، چگونگی این ارتباط بررسی شده و نتایج نشانگر آن است که حدود ۷۵ درصد از تصاویر جامعه‌ی آماری با متن ارتباط دارند و اطلاعات متن را تأیید می‌کنند و حدود ۲۵ درصد بر اطلاعات متن می‌افزایند. مطابق با آنچه در جدول تحلیل مربوطه آمده است، ۳۲ تصویر از ۶۴ تصویر در برنامه، به عبارتی در حدود ۵۰ درصد، نسبت به متن کارکرد دلالتی کامل دارند، ۱۶ تصویر، در حدود ۲۵ درصد، نسبت به متن کارکرد دلالتی بیشتر دارند و بر اطلاعات متن می‌افزایند. لازم به ذکر است که در ۶۴ درس بررسی شده در برنامه، تنها ۱۶ تصویر نسبت به متن کارکرد دلالتی اندک دارند. از این رو، پس از ارزیابی تصاویر این درس‌ها از لحاظ رابطه‌ی متن و تصویر می‌توان نتیجه گرفت که در برنامه‌ی مورد بررسی، در مجموع تصاویر با متن نوشتاری هماهنگی کامل دارند و در کل نتیجه می‌شود که در حدود ۷۵ درصد تصاویر انتخابی به‌صورت هماهنگ با متن نوشتاری آورده شده‌اند که این نقطه‌ی قوتی برای کتاب

می‌باشد. بنابراین، تصویرگران تا حدودی توانسته‌اند تصاویری ارائه دهند که مطابق معیارهای ارائه شده از سوی مارش و وایت (۲۰۰۳)، تصویر خوب تلقی شود؛ تصاویری که اطلاعاتی بر متن بیفزاید و مفاهیم متن را تقویت کند. مهم‌ترین نارسایی این تصاویر، نادیده گرفتن کنش‌های انسانی و شخصیت‌های اصلی و محوری جملات متن است که در همه‌ی تصاویر بی‌جان و بی‌تحرک نشان داده شده است.

در مجموع، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که طراحان این مجموعه کتاب‌ها تلاش کرده‌اند با برقراری پیوستگی مناسب بین تصویر و متن، فرایند یادگیری زبان را تسریع و به تبادل دانش و اطلاعات کمک نمایند؛ هرچند که در برخی مواقع این شیوه به‌طور آگاهانه یا ناآگاهانه برای انتقال مفهیمی به‌کار برده می‌شود که چندان مناسب برای زبان‌آموزان فارسی در ایران نیست.

با این‌که نتایج این پژوهش را نمی‌توان به کل درسنامه‌های آموزش زبان تعمیم داد، یافته‌های آن راهکارهای مشخصی را پیش‌روی نویسندگان و تصویرگران این‌گونه آثار قرار می‌دهد و آن‌ها را نسبت به عملکرد تصویر در انتقال اطلاعات متن هوشیار می‌کند. در این راستا، پیشنهاد می‌شود با این رویکرد، دیگر سطوح و کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان نیز بررسی شود تا به مؤلفان و پژوهشگران کتاب‌های درسی در انتخاب تصویر متناسب با هدف آموزشی متون کمک کند. یافته‌های این پژوهش، فراگیران، مدرسان زبان فارسی و تهیه‌کنندگان کتاب‌های آموزشی زبان را بر آن می‌دارد که در گام نخست، هم به جنبه‌های متنی و هم به جنبه‌های تصویری در کتاب‌های آموزشی و یادگیری زبان برای درک یا انتقال مطالب اهتمام بورزند. در گام دوم، تصویرگران کتاب می‌بایست تمامی شاخص‌ها و استانداردهای تصویر مناسب برای کتاب آموزشی را رعایت کنند تا اهداف آموزشی تصویر تحقق یابد.

فهرست منابع:

- پیروز، غلامرضا، ملک، سروناز و فتوت، محدثه. (۱۳۹۵). بررسی هم‌پوندی متن و تصویر در شش داستان دفاع مقدس کودکان بر اساس نظریه‌ی پری نودلמן. *مطالعات ادبیات کودک*، دوره‌ی: ۷ شماره‌ی ۲، صص: ۱-۲۸.
- حسام پور، سعید و مصلح، ملیحه. (۱۳۹۳). تارنمای برهم‌کنشانه‌ی متن و تصویر با بررسی تطبیقی کتاب‌های برتر داستانی تصویری ایرانی و خارجی (بر پایه‌ی نظریه‌ی ماریا نیکولایوا و کارول اسکات)، *مطالعات ادبیات کودک*، دوره‌ی: ۵ شماره‌ی ۲، صص: ۲۵-۵۴.
- داوری اردکانی، نگار و فارسی، آناهیتا. (۱۳۹۲). گرافیک در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان: نقش ارتباطی و کارکرد آثار گرافیک در رویدادهای آموزشی، *پژوهش‌نامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان*، دوره‌ی ۲، شماره‌ی ۱، پیاپی ۳، صص: ۶۹-۹۷.
- روحانی، علی و خدیجه دیری، (۱۳۹۶). بررسی بعد بازنمایی تصاویر کتاب‌های انگلیسی متوسطه‌ی اول، *مجله‌ی پژوهش‌های زبان‌شناختی*. دوره‌ی ۷، شماره‌ی ۱، صص: ۹۹-۱۲۸.

- زارعی زوارکی، اسماعیل و جعفرخانی، فاطمه. (۱۳۹۲). بررسی کاربرد تصویر در آموزش ویژه، *مجله‌ی تعلیم و تربیت استثنایی*، سال سیزدهم، شماره‌ی ۷، پیاپی ۱۲۰، صص: ۲۷-۳۶.
- صفا، مقدم، احمد. (۱۳۹۱). *زبان فارسی مجموعه‌ی آموزشی*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و شورای گسترش زبان فارسی.
- ظهراپی، محمد. (۱۳۸۶). نقش تصویر و متن در یادگیری، *فصلنامه‌ی علامه*، شماره‌ی ۱۳، صص: ۲۴۹-۲۶۰.
- قیاننداری بیدگلی، فهیمه و ضیا حسینی، سید محمد. (۱۳۹۲)، تأثیر استفاده از تصویر در افزایش درک واژگانی فارسی‌آموزان خارجی: مطالعه‌ی موردی فارسی‌آموزان کره‌ای، *پژوهش‌نامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان*، سال دوم، شماره‌ی ۲، صص: ۱۱۹-۱۳۸.
- مصلح‌زاده، فاطمه. (۱۳۹۱). *نشانه‌شناسی تصاویر کتاب‌های درسی دوره‌ی راهنمایی*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر، تهران.
- مجاوری آگاه، مسعود، اللهیاری، مجتبی و شعیری، حمیدرضا. (۱۳۹۶). تحلیل نقش‌های نشانه‌ای هویت فردی تصویرگر مؤلف در کتاب‌های تصویری پسامدرن. *مجله‌ی مطالعات ادبیات کودک*، سال ۸ شماره‌ی ۱، صص: ۱۷۴-۱۵۳.
- نوربان، محمد. (۱۳۹۳). اثربخشی کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای از منظر هماهنگی تصاویر با متن نوشتاری، *فصلنامه‌ی مهندسی آموزشی*، سال سوم، شماره‌ی ۳، صص: ۴۱-۵۶.

References:

- Andersson, L. (2008). *A Taxonomy of the Picture – Text Relationship in Books for Preschoolers*. ASHA Convention.
- Barthes, R. (1977). "Introduction to the Structural Analysis of Narratives: Image MusicText". London: Fontana. pp. 15–31.
- Carney, R. N. & Levin, J. R. (2002). "Pictorial Illustrations Still Improve Students' Learning from Text", *Educational Psychology Review* 14(1), 5-26. Discourse. London: Arnold.
- Davari Ardakani, N. & Farsi, A. (2013). "Graphic in Persian language teaching books for non-native speakers: the role of communication and the function of graphic works in education," *Jornal of teaching Persian to non-native speakers*, second Year, No.1. [In Persian]
- Ghopandari Bidgoli, F. & Ziya Hosseini M. (2013). " The effect of the use of pictures to Improve the Korean Students'Understanding on Persian Vocabulary," *Jornal of teaching Persian to non-native speakers*, second Year, No.2. [In Persian]
- Hesampour, S. & Mosleh, M. (2014). "the comparative study of The Interaction of the text and image in the superior Iranian and foreign fiction books (based on the theory of Maria Nikolayeva and Carole Scott)", *Child Literacy Studies*., 5th Year, No. 2, pp. 25-54. [In Persian]
- Lewis, D. (2006). *Reading Contemporary Picture Books. Picturing Text*. London: Routledge.
- Marsh, E. E., & White, M. D. (2003). "A Taxonomy of Relationships between Images and Text", *Journal of Documentation* 59(6), 647-672.

- Martinec, R. & Salway, A. (2005).** "A System for Image–Text Relations in New (and Old) Media", *Visual Communication* 4(3), 337–371.
- Mojavari Agah, M., Allahyari, M., & Shaeeri, H. R. (2016).** "Analysis of the Role of Individual Identity Markers in the Writer's Illustration in Postmodern Visual Books". *Journal of Child Literature Studie*, 8th Year, No. 1, pp. 174-153. [In Persian]
- Mosleh Zade, F. (2012).** *The study of the Semiotics of images in secondry school text-books.:M.A. Thesis.*Tehran University. [In Persian]
- Nikolajeva, M. & Scott, C. (2000).** "The dynamics of picturebook communication". *Children's Literature in Education* 31(4): 225-239. Retrieved from <https://searchworks.stanford.edu/view/1324501>
- Nikolajeva, M. & Scott, C. (2006).** *How picturebooks work.* NewYork: Routledge.
- Nuriyan, M. (2014).** "Effectiveness of Vocational Textbooks, from the Perspective of Coordination between Written Content and Images". *Journal of Engineering Education*, Third Year, No. 3, pp. 41-56. [In Persian]
- Piruz, Gh. R. Malek, s. & Fotovvat, M. (2015).** "The study of of Text – Image relationship in the Six Story of the Children's Holy Defense Based on the Theory of Perry Nodlman." *Child Literacy Studies*, 7th Year,NO.2. pp. 1-28. Shiraz University. [In Persian]
- Ruhani, A. & Dayyeri. Kh. (2017).** The study of the representation of images in secondry school text-books.," *Jornal of Linguistics*, 7th Year, No.1. [In Persian]
- SaffarMoghaddam, A. (2006).** *Persian Language:Vols.1-4*,Tehran: Developing Persian Language and Literature Council.[In Persian]
- Sipe, L. R. (1998).** "How picture books work: A semiotically framed theory of text-picture relationships". *Children's Literature in Education*, 29(2), 97-108.
- Tahririan, M. H., & Sadri, E. (2013).** Analysis of images in Iranian high school EFL course books. *Iranian Journal of Applied Linguistics (IJAL)*, 16(2), 137-160 [In Persian]
- Zarei Zawarki,E. & Jafar Khani F. (2013).** "The study of Application of Image in Special Education," *Exceptional Education Journal*, 13th Year, No. 7, pp. 27-36. [In Persian]
- Zohrabi, M. (2007).** "The Role of Image and Text in Learning," *Allameh Journal*, No. 13, pp. 249-260. [In Persian]